

Załącznik nr 2

Autoreferat

Imię i nazwisko: Natalia Paprocka

Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

Tytuł zawodowy magistra filologii romańskiej uzyskany 18 czerwca 2001 roku w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego na podstawie pracy magisterskiej *Dictionnaire de la terminologie française et polonaise de la mode à l'époque romaine antique* (Francusko-polski słownik terminologii mody w czasach starożytnego Rzymu), napisanej pod kierunkiem dra Stefana Kaufmana.

Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa nadany 30 czerwca 2005 roku przez Radę Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego na podstawie rozprawy *Erreurs en traduction pragmatique du français vers le polonais: Identifier, évaluer, prévenir* (Błędy w przekładzie tekstów użytkowych z francuskiego na polski – identyfikacja, ocena, zapobieganie), przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Skibińskiej. Recenzenci pracy: prof. dr hab. Krzysztof Bogacki (UW) i prof. dr hab. Eugeniusz Ucherek (UWr).

Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

Od 1 października 2005 do 30 września 2006 roku: asystent w Zakładzie Językoznawstwa Francuskiego w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Od 1 października 2006 roku do 28 lutego 2013 roku: adiunkt w Zakładzie Językoznawstwa Francuskiego w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Od 1 marca 2013 roku do chwili obecnej: adiunkt w Zakładzie Translatologii w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Paprocka

Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.)

Jako osiągnięcie naukowe wskazuję cykl publikacji „Sto lat przekładu dla dzieci i młodzieży w Polsce”, w którego skład wchodzi:

monografia naukowa:

- 1) Paprocka Natalia, 2018, *Sto lat przekładów dla dzieci i młodzieży w Polsce. Francuska literatura dla młodych czytelników, jej polscy wydawcy i ich strategie (1918–2014)*, Kraków: Universitas. ISBN 97883-242-3457-8. Recenzent wydawniczy: dr hab. Marzena Chrobak (UJ).

bibliografia stanowiąca podstawę badań, których rezultaty przedstawia monografia:

- 2) Paprocka Natalia, 2018, *Bibliografia polskich przekładów i adaptacji francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży wydanych w latach 1918–2014*, Kraków: Universitas. ISBN 97883-242-3458-5.

artykuły i rozdziały w monografiach wieloautorskich:

- 3) Paprocka Natalia, 2015, „Les titres traduits et les contraintes extratextuelles qui pèsent sur leur choix. Sur l'exemple des traductions polonaises de la littérature de jeunesse française”, *Romanica Wratislaviensia 62: Noms propres: mode(s) d'emploi*, 11–35.
- 4) Paprocka Natalia, 2014, „Le traitement de noms propres dans les traductions polonaises de la littérature de jeunesse française et anglaise: rupture(s) dans l'évolution?”, w: Maryla Laurent (red.), *Traduction et Rupture. La traduction comme moyen de communication interculturelle*, Paris, Éditions Numilog, 195–208.
- 5) Paprocka Natalia, 2013, „Des contrastes entre la littérature traduite et non traduite: sur l'exemple des formes nominales d'adresse dans la littérature de jeunesse polonaise et traduite du français en polonais”, *Romanica Wratislaviensia 60: Altérités, contrastes, transferts*, 89–101.
- 6) Paprocka Natalia, 2012, „Les tendances dans la traduction des toponymes dans la littérature de jeunesse. L'exemple des traductions polonaises d'Alexandre Dumas, *Les Trois Mousquetaires*”, w: Ruxandra Vasilescu, Elisabeta Nicolescu, Rodica Ștefan, Adina Rădulescu (red.), *Challenges in Translation: Space, Culture and Linguistic Identity*, New York, Addleton Academic Publishers, 212–224.
- 7) Paprocka Natalia, 2011, „Pourquoi analyser les traductions polonaises de la littérature de jeunesse française?”, w: Elżbieta Biardzka (red.), *Études françaises dans la société du XXI siècle: Défis et perspectives*, Łask, Oficyna Wydawnicza Leksem, 173–186, (seria „Prace Naukowe Akademickiego Towarzystwa Romanistów Polskich Plejada” ; 5).

Paprocka

Od początku pracy naukowej moje zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień związanych z tłumaczeniem. Ich fundamentem było językoznawstwo porównawcze oraz wywodzące się z niego lingwistyczne podejście do przekładu, co wynika z tradycji badań prowadzonych we wrocławskim Instytucie Filologii Romańskiej. Z czasem prowadzone przeze mnie badania przybrały charakter bardziej interdyscyplinary, co z kolei pozostaje w ścisłej zależności z przemianami przekładoznawstwa, które we współczesnej humanistyce stało się interdyscypliną (Snell-Hornby M. *et al.* 1994), post-dyscypliną (Gentzler 2014) czy też transdyscypliną (Heydel, Bukowski 2014; Gambier, Van Doorslaer 2016), a przekład stanowi w nim punkt wyjścia do analizy szerszych zjawisk wewnątrz- i międzykulturowych.

W związku z takim przebiegiem mojej drogi badawczej w dalszej części autoreferatu opiszę najpierw ewolucję moich zainteresowań naukowych (s. 3–10), a dopiero na tym tle usytuuję i omówię siedem publikacji wskazanych powyżej jako główne osiągnięcie naukowe (s. 11–18). Potem przedstawię przegląd swojego dorobku naukowo-badawczego (s. 19–20), a także opiszę działalność w zakresie organizacji i popularyzacji nauki oraz działalność dydaktyczną (s. 20–24).

Omówienie rozwoju naukowo-badawczego

Przedmiotem analiz prowadzonych przeze mnie na różnych etapach naukowej drogi był przekład – rozumiany jako proces tłumaczenia lub jako produkt tego procesu, jako tekst lub jako zawierająca go książka; niektóre analizy prowadziłam na materiale tłumaczeń lub z myślą o dydaktyce przekładu i praktyce translatorskiej. Wśród obszarów moich naukowych dociekań – często nachodzących na siebie – pojawiały się kolejno: (a) terminologia (polsko-francuska), (b) jakość w przekładzie i jej ocena, (c) przekładowe i kontrastywne badania porównawcze oraz (d) polskie przekłady francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży.

(a) Terminologia (publikacje: II-16, II-19, II-25, II-40¹)

Pierwszym obszarem moich naukowych dociekań stała się korzystająca z narzędzi językoznawstwa terminologia. W swoich badaniach zajęłam się stanowiącymi część języków specjalistycznych terminami, analizując je w ujęciu porównawczym (polsko-francuskim). Celem przygotowanej pod kierunkiem dr. Stefana Kaufmana pracy magisterskiej „Dictionnaire

¹ Niniejsze symbole odsyłają do pozycji bibliograficznych z Załącznika nr 4 – Wykaz opublikowanych prac naukowych lub twórczych prac zawodowych oraz informacja o osiągnięciach dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki.

Paprocka

de la terminologie française et polonaise de la mode à l'époque romaine antique” było opracowanie polsko-francuskiego terminologicznego słownika mody w starożytnym Rzymie. Doświadczenia zebrane podczas tego zadania posłużyły jako podstawa artykułu „Entre base de données terminologique et dictionnaire. Élaboration du microglossaire de la civilisation antique romaine” (2002, II-40), który napisałam wspólnie z opiekunem pracy magisterskiej. Do zagadnień związanych z konstruowaniem słowników terminologicznych oraz z relacjami pojęciowymi wracałam systematycznie w ciągu kolejnych lat, np. w studium problemów, które pojawiają się przy opracowywaniu słowników terminologicznych według koncepcji Marca Van Campenhoudta („Relations notionnelles en terminologie: problèmes de description terminographique”, 2009, II-25, współautorstwo ze Stefanem Kaufmanem).

Zainteresowanie terminologią, oprócz publikacji naukowych, przybrało też wymiar bardziej użytkowy, gdy w latach 2009–2011 wraz z dr. Stefanem Kaufmanem, dr Kają Gostkowską i grupą studentów filologii romańskiej realizowałam na zlecenie Unii Europejskich Związków Piłkarskich (UEFA) projekt polegający na przygotowaniu i opracowaniu 2200 haseł do wielojęzycznego słownika piłki nożnej i dodaniu ich do terminologicznej bazy danych UEFA. Przedsięwzięcie to, jako realizacja autentycznego zlecenia pod okiem kadry prowadzącej zajęcia (*in service training*), stanowić może przykład udanej współpracy z interesariuszem zewnętrznym. Doświadczenia z jego realizacji zawarłam częściowo w artykule „Autour de la version polonaise du dictionnaire multilingue de football UEFA. Expérience de l'élaboration des articles polonais” (2012, II-16), w którym przedstawiłam makro- i mikrostrukturę słownika oraz omówiłam niektóre z napotkanych podczas pracy problemów, związanych m.in. z nieokreślonym odbiorcą słownika, różnicami między poszczególnymi częściami językowymi oraz różnym sposobem postrzegania rzeczywistości przez użytkowników poszczególnych języków.

Moje zainteresowania terminologiczne łączyły się również z rozwijanymi w późniejszym czasie zainteresowaniami literaturą dla dzieci i młodzieży. W artykule „La littérature pour jeunes lecteurs: problèmes terminologiques liés au nom du domaine en polonais et en français” (2010, II-19) zastanawiam się nad przyczynami współistnienia licznych terminów synonimicznych (lub quasi-synonimicznych) służących do określenia w języku polskim i francuskim jednego pojęcia – literatury dla młodych czytelników. Kolejne badanie tego rodzaju poświęciłam porównaniu pojęć określanych przez funkcjonujące we francuskiej i polskiej terminologii badań literatury dla dzieci i młodzieży terminy *książka obrazkowa* i *album*. Wyniki tej ostatniej analizy omówiłam w referacie przedstawionym w 2018 roku na konferencji *Wokół terminologii: teoria, dydaktyka, praktyka*.

(b) *Jakość w przekładzie i jej ocena* (publikacje: II-6, II-26, II-30, II-32, II-33, II-34, II-35, II-36, II-37, II-38, II-39)

Obok terminologii w pierwszym okresie pracy naukowej moje badania dotyczyły przede wszystkim jakości w przekładzie, jej oceny oraz błędów w tłumaczeniach. Kwestie te poruszałam w jedenastu publikacjach z lat 2002–2008: w artykułach opublikowanych w czasopiśmie krajowych oraz w tomach zbiorowych wydanych w Polsce i za granicą, a także – przede wszystkim – w opartej na rozprawie doktorskiej monografii *Erreurs en traduction pragmatique du français en polonais: identifier, évaluer, prévenir* (2005, II-6).

Zainteresowania jakością w przekładzie wynikały z mojego przekonania o kluczowym znaczeniu tej kwestii dla dydaktyki przekładu i dla pracy tłumaczy, a co za tym idzie – o konieczności i użyteczności prowadzenia takich analiz. Znaczną część badań związanych z tą tematyką przeprowadziłam w ramach realizacji pod kierownictwem prof. dr hab. Elżbiety Skibińskiej grantu promotorskiego „Błędy w polskich przekładach francuskich tekstów użytkowych – identyfikacja, ocena, zapobieganie” sfinansowanego przez Komitet Badań Naukowych.

Badania dotyczące jakości w przekładzie prowadziłam na materiale tłumaczeń rozmaitych tekstów pragmatycznych (nieliterackich). Autorami przekładów byli przede wszystkim studenci specjalizacji tłumaczeniowej Instytutu Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, ale także zawodowi tłumacze. W swoich rozważaniach posługiwałam się pojęciem błędu w przekładzie, a szczególnie bliskie było mi spojrzenie na jakość w tłumaczeniu i jej ocenę prezentowane przez przekładoznawców takich, jak Daniel Gouadec, Daniel Gile, Juliane House, Christiane Nord, czy Robert Larose. Kategorie błędów w przekładzie postrzegałam – korzystając z ustaleń badaczy z nurtu językoznawstwa kognitywnego (m.in. Georges’a Kleibera, Johna R. Taylora) – jako mające nieostre granice.

Oprócz obecnych w przekładach błędów transferu i błędów językowych szczególnie dużo uwagi poświęciłam błędom, które Daniel Gouadec określił mianem względnych (*erreurs relatives*), wiążącym się nierozłącznie z funkcjonalną naturą przekładu, istniejącego zawsze w określonym kontekście. Wśród nich poczesne miejsce zajmują błędy związane z tłumaczeniem obecnych w tekście oryginału elementów nacechowanych kulturowo. Włączenie pojęcia kultury do badań nad jakością w przekładzie sprawiło, że przy interpretacji wyników badań sięgnęłam do takich kategorii, jak obcość w przekładzie (Roman Lewicki), oraz do dorobku rozwijającego się coraz dynamiczniej za sprawą m.in. Gideona Toury’ego przekładoznawstwa opisowego (*Descriptive Translation Studies*), co miało duży wpływ na kierunek mojego dalszego rozwoju naukowego.

(c) *Przekładowe i kontrastywne badania porównawcze* (publikacje: II-21, II-27, II-28, II-29, II-43)

Zainteresowanie przekładem kultury i przekładem postrzeganym jako wymiana międzykulturowa ukierunkowało badania, które podjęłam w kolejnych latach. Z punktu widzenia metodologii przeprowadzone wówczas analizy inspirowane są badaniami z obszaru korpusowego językoznawstwa porównawczego, które w latach 70. XX wieku zainicjował w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego Eugeniusz Ucherek. W badaniach tych analizuję sposoby tłumaczenia wybranych jednostek językowych.

Do przekładowych badań porównawczych należą dwie przygotowane we współpracy z dr Justyną Wesołą publikacje: „Frazemy we francuskim i hiszpańskim przekładzie *Małej apokalipsy*” (2006, II-29) i „Como lo ausente, revelado, desaparece. Sobre la traducción de las interjecciones” (2008, II-27). Pierwsza poświęcona została funkcjonującym w powieściach Tadeusza Konwickiego i w ich przekładach frazomom, analizowanym z wykorzystaniem definicji i klasyfikacji Wojciecha Chlebdy. Druga natomiast stanowi refleksję nad wpływem cech prozodycznych na interpretację znaczenia interiekcji oraz nad problemami, które niewłaściwy sposób ich rozumienia może spowodować w przekładzie. Artykuł dotyczący wprowadzających mowę niezależną czasowników mówienia w tekstach prasowych („Verbes de communication et autres introducteurs de citations du discours direct dans les articles de presse française et dans leurs traductions polonaises”, 2007, II-28) pokazuje natomiast, że stopień zaangażowania autora zawarty w tych jednostkach jest mniejszy w przekładach niż w oryginałach, co potwierdza formułowaną przez wielu językoznawców (m.in. Elżbietę Biardzką czy Tomasza Piekotę) tezę o pozornej obiektywności cytowań w tekstach prasowych.

Badaniem porównawczym, które zostało przeprowadzone w oparciu o korpus nie zawierający przekładów, była kontrastywna analiza różnojęzycznych przepisów kulinarnych jako dyrektywnych tekstów skonwencjonalizowanych („La recette de cuisine en quatre langues: une étude contrastive”, 2010, II-21). W przygotowanym we współpracy z dr Justyną Wesołą i dr Reginą Solovą studium wykorzystaliśmy pojęcia wywodzące się z lingwistyki tekstu, starając się określić model przepisu kulinarnego w każdym z czterech wziętych pod uwagę języków. Analizy tego rodzaju mogą być bardzo użyteczne w dydaktyce przekładu i w praktyce translatorskiej (choć oczywiście nie tylko).

Wątek językoznawczy w moim dorobku obecny jest także dzięki poświęconemu nazwom własnym 62. numerowi tematycznemu czasopisma *Romanica Wratislaviensia* pod tytułem *Noms propres: mode(s) d'emploi* (2015, II-43), który współredagowałam z dr Moniką Grabowską. W zawartych w nim artykułach autorzy analizują – w ujęciu porównawczym i

kontrastywnym – funkcjonowanie nazw własnych, badając, jak użytkownicy różnych języków posługują się tymi jednostkami leksykalnymi, oraz sprawdzając, jakie cele realizują za ich pomocą. Studia te potwierdzają tezę wysuniętą przez Marie-Noëlle Gary-Prieur (1991), zgodnie z którą nazwy własne stanowią narzędzie dostępu do kultury.

(d) *Polskie przekłady francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży* (publikacje: II-1, II-2, II-3, II-4, II-5, II-7, II-8, II-9, II-10, II-11, II-12, II-14, II-15, II-17, II-18, II-19, II-20, II-22, II-24, II-31, II-41, II-42)

Dzięki przekładowym badaniom porównawczym w polu moich zainteresowań znalazły się przekłady francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży, których badanie od dziesięciu lat stanowi zdecydowanie główny obszar mojej aktywności naukowej. Jej efektem jest nie tylko siedem prac zgłoszonych jako główne osiągnięcie naukowe i omówionych poniżej, ale także **osiemnaście referatów** zaprezentowanych podczas konferencji naukowych w kraju i za granicą oraz **dwadzieścia trzy publikacje** (monografia, artykuły w czasopismach i rozdziały w monografiach zbiorowych).

W obszarze tym moje zainteresowania koncentrują się wokół kilku powiązanych ze sobą zagadnień, wiążących się przede wszystkim z wpływem czynników pozatekstowych na przekład i jego funkcjonowanie. W niektórych publikacjach wykorzystywałam wprowadzone przez Gérarda Genette'a (1987) pojęcie paratekstów, definiowanych jako elementy towarzyszące tekstowi głównemu, dzięki którym tekst staje się książką. Przypisy tłumacza, postrzegane jako technika tłumaczeniowa, znalazły się w centrum opracowanego wraz z dr Justyną Wesołą studium „Przypisy w przekładach literatury dla dzieci i młodzieży na przykładzie książek wydawnictwa Nasza Księgarnia” (2009, II-24). Analizowałyśmy w nim funkcjonowanie przypisów w książkach dla młodych czytelników, zastanawiając się nad ich autorstwem i zawartością, przyczynami ich obecności, poprawnością podawanych informacji, a także nad zależnością częstotliwości ich występowania od czasu powstania przekładu.

W kolejnych latach żywo interesowała mnie również kwestia obudowy paratekstowej przekładów stanowiących część serii tłumaczeniowej. Efektem tych dociekań stały się dwie publikacje: „Elementy perytekstu nieautorskiego w polskich wydaniach *Małego Księcia*” (2011, II-17) i „Douze traducteurs sans voix? *Le Petit Prince* à l'école polonaise” (2015, II-10). Na przykładzie paratekstów ponad 90 wydań dwunastu polskich przekładów *Małego Księcia* Antoine'a de Saint-Éxupéry'ego, badałam w nich przyczyny obecności perytekstu nieautorskiego, zależność jego kształtu od obrazu zakładanego odbiorcy oraz kwestie związane z funkcjonowaniem utworu w polskiej szkole. Posługiwałam się również zapożyczonym przez

Paprocka

przekładoznawców z narratologii pojęciem głosu tłumacza, by zbadać społeczną świadomość pośrednictwa tłumacza w odbiorze utworu literackiego i jego roli jako mediatora międzykulturowego.

Dużo uwagi poświęcałam również postaci tłumacza i jego rolowi, starając się odpowiedzieć na apel Anthony'ego Pyma (1998, 2009), Jeana Delisle'a (1999) czy Andrew Chestermana (2009), by przedmiotem badań przekładoznawczych były nie tyle teksty przekładów, ile odpowiedzialni za nie tłumacze. W artykule „Traducteurs polonais de la littérature de jeunesse française: pour un portrait collectif” (2012, II-15) sięgam do metod ilościowych, by nakreślić zbiorowy portret tłumaczy francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży publikowanej w Polsce w latach 1918–2008: identyfikuję ich nazwiska oraz utwory, które przełożyli, sprawdzam, z jakimi wydawcami najczęściej współpracowali i jak długo ich tłumaczenia były obecne na polskim rynku, a także próbuję ustalić, kim byli tłumacze najbardziej aktywni w tej dziedzinie. Natomiast w studium „Faustyna Morzycka: traduire pour la jeunesse en Pologne au tournant des XIXe et XXe siècles” (2015, II-11) przyglądam się jednej tłumaczce, starając się pokazać szerszy kontekst dokonywanych przez nią wyborów, charakterystycznych zresztą dla całej grupy dziewiętnastowiecznych tłumaczy literatury dziecięcej w Polsce.

Stopniowo w polu mojego zainteresowania pojawiły się relacje tłumacza z wydawcą przekładu, którego znaczenie dla ostatecznego kształtu publikowanego tłumaczenia uświadomiły mi m.in. badania dotyczące paratekstów. Temu zagadnieniu poświęcony został artykuł „La traduction comme négociation entre traducteur et éditeur. Sur l'exemple de la trilogie dystopique *Méto* et sa traduction polonaise” (2017, II-9), przygotowany z mgr. Pawłem Łapińskim. Opierając się na badaniach Hélène Buzelin (2004), podkreślamy w nim kolektywny i dialogiczny wymiar przekładu, postrzeganego jako konfrontacja punktów widzenia różnych osób zaangażowanych w jego powstawanie. W badaniu tym wykorzystane zostały robocze wersje przekładu oraz odnoszące się do powstającego przekładu komentarze tłumacza i osób reprezentujących wydawcę (dostępne w trybie poprawiania programu Word).

Wywierany za pośrednictwem przekładów wpływ ich wydawców na kulturę docelową stał się natomiast przedmiotem cyklu trzech publikacji przygotowanych we współpracy z dr Katarzyną Biernacką-Licznar. Skupiłyśmy się w nich na małych, awangardowych wydawnictwach literatury dla dzieci i młodzieży, nazwanych lilipuciami, które powstały w Polsce na początku XXI wieku. Dużą część ich oferty stanowią przekłady francuskiej literatury dla najmłodszych – i to literatury znacząco odmiennej od tej, która dotychczas była obecna na polskim rynku. Przeprowadzone z tymi wydawcami wywiady umożliwiły analizę ich

Paprocka

motywacji związanych z selekcją utworów do tłumaczenia, co przedstawiłyśmy w studium „Children’s Book in Translation: An Ethnographic Case-Study of Polish Lilliputan Publishers’ Strategies” (2016, II-1). Kulturotwórczą rolę nowatorskich wydawców przekładów pozwoliło też pokazać zinterpretowanie danych otrzymanych za pomocą metod ilościowych przez pryzmat teorii repertuaru kulturowego Itamara Even-Zohara („Polscy wydawcy lilipuci jako *idea-makers*?”, 2016, II-2; „Editore delle traduzioni come iniziatore di rapporti Breslavia-Francia. Di un certo editore „lillipuziano” di Breslavia e della misteriosa busta del postino Arturo”, 2017, II-8).

W miarę prowadzonych badań moje zainteresowanie nowatorskimi wydawcami przekładów dla dzieci i młodzieży ewoluowało, ponieważ chciałam móc umieścić dokonywane przez nich wybory tłumaczeniowe w szerszym kontekście, czyli na tle całej ich produkcji wydawniczej. Dlatego wraz z dr Katarzyną Biernacką-Licznar i dr Elżbietą Jamróz-Stolarską zaangażowałam się w opracowanie monografii *Lilipucia rewolucja. Awangardowe wydawnictwa dla dzieci i młodzieży w Polsce w latach 2000–2015, Produkcja wydawnicza. Bibliografia* (2018, II-5) podsumowującej piętnaście lat obecności wydawnictw lilipucich na polskim rynku książki dla dzieci i młodzieży oraz pokazującej przełomowe znaczenie ich działalności dla kształtowania literatury dla młodych czytelników w Polsce.

Szczególnie istotny obszar moich dociekań naukowych stanowi obecność francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Polsce. Inspiracją w tej dziedzinie jest dla mnie sposób postrzegania importu literackiego przez Itamara Even-Zohara oraz badania z nurtu socjologii przekładu, które reprezentują m.in. Johan Heilbron czy Gisèle Sapiro. W efekcie tych zainteresowań powstał rozdział „Les livres français pour la jeunesse en traduction polonaise (1945–2008). Entre notoriété et absence” (2010, II-22), w którym – na podstawie danych uzyskanych za pomocą inspirowanych bibliologią metod ilościowych – przedstawiam powojenną recepcję wydawniczą francuskiej literatury dla młodych czytelników w Polsce oraz staram się zidentyfikować mechanizmy decydujące o wyborze autorów i utworów do tłumaczenia.

Metodę tą wykorzystuję również w dwóch publikacjach poświęconych obecności *Małego Księcia* w Polsce: „Rynkowe przygody *Małego Księcia*, czyli o przyczynach powstania dwunastu przekładów utworu Antoine’a de Saint-Exupéry’ego” (2010, II-20) i „*Le Petit Prince* et ses douze (re)traductions polonaises” (2011, II-18), w których zastanawiam się nad przyczynami powstania aż dwunastu polskich przekładów tego utworu w ciągu zaledwie 60 lat oraz nad przyczynami zmian w dynamice ich wznawiania.

Paprocka

Obserwując obecność francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży, stawiam sobie również pytania dotyczące wpływu jej przekładów na literaturę docelową. W artykule „Les copains polonais du Petit Nicolas, ou comment les traductions peuvent modifier la culture réceptrice” (2012, II-14) pokazuję, w jaki sposób cykl opowiadań o przygodach Mikołajka i jego kolegów wpłynął na polskich twórców oraz wydawców, a we wspomnianym wcześniej artykule „Polscy wydawcy lilipuci jako *idea-makers?*” (2016, II-2) podkreślam wpływ importowanej przez grupę nowatorskich wydawców współczesnej francuskiej książki dla dzieci na polską literaturę dla dzieci i młodzieży oraz na sposób postrzegania literatury dziecięcej i dziecięcego odbiorcy w Polsce.

W obszarze moich zainteresowań naukowych znalazły się także kwestie związane z obecnością francuskiej literatury w polskiej szkole. We wspomnianej wyżej publikacji „Douze traducteurs sans voix? *Le Petit Prince à l'école polonaise*” (2015, II-10) sięgnęłam w tym celu do badania paratekstowej obudowy przekładów figurującego na liście lektur szkolnych *Małego Księcia*. Aby uzyskać bardziej przekrojowy obraz obecności francuskiej literatury w polskiej szkole, w artykule „Résonances de la littérature française à l'école polonaise dans les années 1946–1999” (2013, II-12) analizowałam listy lektur szkolnych, które mają znaczny wpływ na zachowania czytelnicze młodych odbiorców.

Szeroko rozumianej obecności literatury obcej w szkołach poświęcona jest również dwutomowa monografia *La voix du traducteur à l'école = The Translator's Voice at School* (2015, II-41 i II-42), którą współredagowałam wraz z prof. dr hab. Elżbietą Skibińską i dr hab. Magdaleną Heydel. Zawarte w niej studia odpowiadają na pytania, jak przekłady literackie stosowane są w szkole, jakim kryteriom historycznym, ideologicznym, politycznym i pedagogicznym podporządkowany jest wybór uwzględnionych w programach i podręcznikach utworów oraz jak bardzo zmieniają się kanony literatury obcej obecnej w szkole i jej miejsce w programach szkolnych.

Obecność francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Polsce w aspekcie diachronicznym stała się tematem finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu OPUS 3 projektu badawczego nr 2012/05/B/HS2/04042 zatytułowanego „Sto lat przekładu dla dzieci i młodzieży w Polsce. Strategie tłumaczy i wydawców na przykładzie polskich tłumaczeń francuskiej prozy dla dzieci i młodzieży wydanych w latach 1918–2012 (z kompletną bibliografią przekładów)”. Realizowałam go w latach 2013–2017, a jego efektami są zgłoszone jako osiągnięcie naukowe monografia, bibliografia stanowiąca podstawę opisanych w niej badań, a także komplementarne w stosunku do monografii artykuły.

Paprocka

Omówienie celu naukowego prac zgłoszonych jako osiągnięcie naukowe i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Siedem wskazanych jako osiągnięcie naukowe publikacji dotyczy polskich tłumaczeń francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży, które badane są z różnych punktów widzenia i za pomocą różnych narzędzi. Literatura dla dzieci i młodzieży postrzegana jest w nich nie jako odrębny gatunek literacki, lecz jako złożone zjawisko społeczno-kulturowe, a jej tłumaczenia ujmowane są w perspektywie diachronicznej, z uwzględnieniem społecznych, politycznych i ideologicznych uwarunkowań, które miały wpływ na ich powstanie i funkcjonowanie. Taka perspektywa jest od dwóch dekad coraz powszechniejsza w badaniach przekładoznawczych (zob. np. Pym 1998, D'hulst 2010).

Zarys szeroko zakrojonego przedsięwzięcia badawczego poświęconego polskim przekładom francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży przedstawiłam w publikacji „Pourquoi analyser les traductions polonaises de la littérature de jeunesse française?” z 2011 roku. Można traktować ją jako swego rodzaju plan badań, który konsekwentnie realizowałam w kolejnych latach. Założyłam w niej przyjęcie dwóch sposobów oglądu interesujących mnie przekładów: (a) całościową analizę literackiego importu z Francji do Polski na przestrzeni ostatniego stulecia oraz (b) analizę tekstów tłumaczeń z punktu widzenia zmienności sposobów tłumaczenia w perspektywie czasowej.

W pierwszej kolejności zrealizowałam badania drugiego typu, dotyczące tekstów tłumaczeń. Ich wyniki przedstawiłam w trzech starszych publikacjach, które wpisują się w nurt zainicjowanych przez Gideona Toury'ego opisowych badań nad przekładem (*Descriptive Translation Studies*). Przedmiotem mojego zainteresowania są w nich decyzje tłumaczy francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży dotyczące sposobu potraktowania w przekładach wybranych jednostek językowych, stanowiących zarazem elementy kodu kulturowego: nazw własnych oraz form adresatywnych.

Przekładu nazw własnych dotyczą publikacje: „Les tendances dans la traduction des toponymes dans la littérature de jeunesse. L'exemple des traductions polonaises d'Alexandre Dumas, *Les Trois Mousquetaires*” (2012) i „Le traitement de noms propres dans les traductions polonaises de la littérature de jeunesse française et anglaise: rupture(s) dans l'évolution?” (2014). Koncentrują się one wokół kwestii wpływu czasu powstania przekładów na wybierane przez tłumaczy sposoby tłumaczenia oraz podejmują refleksję nad istnieniem i zmiennością norm przekładowych. Badania, przeprowadzone z wykorzystaniem m.in. inwentarza technik tłumaczenia nazw własnych opracowanego przez Michela Ballarda, potwierdzają istnienie

Paprocka

relacji między czasem powstania tłumaczeń a sposobem postępowania tłumaczy wobec niektórych kategorii nazw własnych. Jednocześnie jednak wskazują na odmienny przebieg ewolucji obserwowanych tendencji w przekładach dla dzieci i młodzieży z języka francuskiego w porównaniu z tłumaczeniami z języka angielskiego dla tej samej grupy czytelniczej. O ile w tych ostatnich widoczny jest wyraźny zwrot od adaptacji (powszechnej do końca okresu międzywojennego) do egzotyzacji (od końca drugiej wojny światowej, z wyraźnym nasileniem po roku 1989), o tyle w tłumaczeniach francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży częstotliwość zastosowania technik egzotyzujących wprawdzie wzrasta po wojnie w stosunku do okresu wcześniejszego, jednak po roku 1989 zaobserwować można odwrót od tej tendencji, co wiązać można z osłabieniem pozycji języka francuskiego i spadkiem znajomości kultury francuskiej w Polsce. To istotny wniosek, ponieważ często przyjmuje się, że zjawiska zachodzące w przekładach z języka angielskiego mają charakter uniwersalny, podczas gdy hipercentralny status tego języka może wpływać na wyjątkowy charakter mechanizmów rządzących przekładem z tego języka i na ten język.

Formy adresatywne badałam natomiast w artykule „Des contrastes entre la littérature traduite et non traduite: sur l'exemple des formes nominales d'adresse dans la littérature de jeunesse polonaise et traduite du français en polonais” (2013). Studium to wykonane zostało na materiale utworów dla dzieci i młodzieży – polskich i tłumaczonych – opublikowanych w ramach dwóch serii wydawniczych przez Naszą Księgarnię. Korzystając z ustaleń zajmujących się zagadnieniami grzeczności językowej badaczy polskich (m.in.: Eugeniusza Tomiczka, Małgorzaty Marcjanik, Marka Łazińskiego, Teresy Tomaszkiwicz) i francuskich (m.in. Catherine Kerbrat-Orecchioni, Michela Grimaud'a), analizuję w nim zgromadzony korpus z punktu widzenia częstotliwości występowania określonych rzeczownikowych form adresatywnych. Studium wykazało, że niektóre formy (*panie/pani + nazwisko*) występują bardzo często w przekładach z francuskiego, a dużo rzadziej w tekstach oryginalnie polskich, podczas gdy inne (*panie/pani + imię* oraz *panie/pani + tytuł*) są typowe dla tekstów rodzimych, a w przekładach pozostają niemal nieobecne. Z kolei wołacz analityczny *proszę pana/pani* występował powszechnie w polskich utworach z serii chronologicznie starszej, w przeciwieństwie do publikowanych w niej tłumaczeń, w których niemal się nie pojawiał, jednak w nowszej serii – prawdopodobnie na skutek zmian w języku polskim i innej strategii translatorskiej – ta opozycja się zatarła. Odmienna częstotliwość występowania badanych form wynika z zastosowania przez tłumaczy strategii egzotyzującej w obliczu różnic w systemach adresatywnych obu języków. Konsekwencją może być jednak odczuwanie przez odbiorców zastosowanych w tłumaczeniach form nie tyle jako kojarzących się z obcą kulturą, ile jako

Paprocka

niegrzecznych. Przeprowadzone badanie skłoniło mnie do wysunięcia hipotezy, że rozbieżności dotyczące systemu adresatywnego mogą stanowić jedną ze wspólnych cech tłumaczeń, które Mona Baker i Andrew Chesterman określali mianem uniwersaliów przekładowych (translatorycznych). Hipotezę tę chciałabym sprawdzić w przyszłości na szerszym materiale.

Po analizach skoncentrowanych na tekstach polskich przekładów francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży oraz na decyzjach tłumaczy względem wybranych jednostek językowych podjęłam badania francuskiej literatury dla młodych czytelników z innego punktu widzenia – w sposób bardziej przekrojowy, mający na celu uchwycenie historycznej dynamiki wymiany literackiej tego typu. Potrzebę podjęcia takich analiz odczułam z trzech powodów. Po pierwsze, w toku badań skupionych na tekstach przekładów uświadamiałam sobie coraz bardziej, że wiele wyborów translatorskich zależnych jest nie tyle od tłumaczy, ile od czynników zewnętrznych, a wybór tekstów do tłumaczenia w ogóle rzadko leży w ich gestii. Po drugie, uważam, że przekłady francuskiej literatury dla młodych czytelników – choć odgrywały znaczącą rolę w polskiej kulturze – niezmiernie rzadko stawały się same w sobie przedmiotem naukowej refleksji, w nielicznych przypadkach stanowiąc jedynie materiał egzemplifikacyjny do badań prowadzonych w innych celach. Zauważyłam też, że brakuje polskich opracowań dotyczących najnowszej francuskiej literatury dla młodych czytelników i jej rozwoju, przez co – choć jest niezwykle bogata i często nowatorska – pozostaje mało znana w kręgach polskich badaczy.

Analizy mające na celu wypełnienie tych luk zawarłam w publikacjach powstałych w kolejnych latach. W artykule „Les titres traduits et les contraintes extratextuelles qui pèsent sur leur choix. Sur l'exemple des traductions polonaises de la littérature de jeunesse française” (2015) przedmiotem badania nie są teksty przekładów, lecz stanowiące element ich paratekstowej obudowy tytuły. Analiza ponad 1500 tytułów różnych wydań polskich przekładów francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży z lat 1918–2014 pokazuje, jak duży wpływ na kształt tych paratekstów mają czynniki zewnętrzne (czas wydania przekładu, przynależność do serii tłumaczeniowej i do szeroko rozumianej serii wydawniczej) oraz jak dużą rolę w podejmowaniu decyzji odgrywa wydawca przekładów. Ta zależność jest o tyle silniejsza, że w grę wchodzi elementy paratekstowe, a zatem graniczne wobec tłumaczonego dzieła. Przeprowadzone obserwacje pozwalają dojrzeć aktywną rolę, jaką mogą pełnić wydawcy przekładów, wpływając na kształt i funkcjonowanie publikowanych w kulturze docelowej tłumaczeń.

Taką perspektywę przyjmuję również w monografii *Sto lat przekładów dla dzieci i młodzieży w Polsce. Francuska literatura dla młodych czytelników, jej polscy wydawcy i ich*

Paprocka

strategie (1918–2014) (2018). Jej przedmiotem jest przekładowa obecność francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Polsce w najnowszym stuleciu (po roku 1918), a celem – pokazanie, jaki rozmiar i kształt przybierał ten import za sprawą jej polskich wydawców oraz refleksja nad przyczynami i skutkami ich wyborów. Przedstawione w monografii badania wpisują się z jednej strony w nurt polskich badań nad przekładem literatury dla dzieci i młodzieży, a z drugiej – w badania nad historią przekładów literackich, wraz z ich społecznymi, politycznymi i ideologicznymi uwikłaniami.

Aby zrealizować postawiony w monografii cel, sięgnęłam przede wszystkim do metod ilościowych, polegających na analizie danych bibliograficznych opublikowanych przekładów zgromadzonych w bibliografiach. Wykorzystałam do tego celu opracowany samodzielnie wykaz zawierający dane bibliograficzne ponad 1900 wydań polskich przekładów i adaptacji francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży z lat 1918–2014. Wykaz ten – po dostosowaniu opisów do wymogów normy PN-N-01152-1:1982. *Opis bibliograficzny. Książki* i PN-N-01152-1/A1:1997. *Opis bibliograficzny. Książki (Zmiana A1)* oraz po zaopatrzeniu w indeksy – został opublikowany równoległe z monografią pod tytułem *Bibliografia polskich przekładów i adaptacji francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży wydanych w latach 1918–2014* (2018).

Zastosowanie w diachronicznych badaniach przekładoznawczych inspirowanych bibliometrią metod ilościowych postulował już Anthony Pym (1998), pionier historii przekładów. W Polsce sięgają do nich m.in. księgoznawcy, badający przekładową recepcję wydawniczą, a na gruncie przekładoznawstwa upowszechniła je Elżbieta Skibińska (2009, 2015), badając za ich pomocą francusko-polską wymianę literacką. Na istotność gromadzenia i wykorzystania w badaniach przekładoznawczych danych bibliograficznych opublikowanych tłumaczeń zwracała również uwagę Marzena Chrobak (2017).

Aby uzupełnić i pogłębić informacje zdobyte za pomocą metod ilościowych, w niektórych przypadkach posługiwałam się także metodami nieilościowymi. Była to przede wszystkim analiza paratekstów oraz analiza recenzji cenzorskich dostępnych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie (stanowiących *nota bene* rodzaj epitektów niejawnych).

Centralną kategorią opisu w badaniach przedstawionych w monografii jest postać *wydawcy przekładów*, której nie poświęcano dotąd wiele uwagi w przekładoznawstwie. Tymczasem jako uczestnik społecznego wydarzenia tłumaczeniowego (*translation event*, zob. Toury 1995) odpowiada on za wybór tekstów do tłumaczenia oraz za wprowadzenie ich na rynek. Tym samym wpływa na obecność i funkcjonowanie literatury obcej w kulturze docelowej, a jednocześnie kształtuje polisystem literatury docelowej, którego część stanowi literatura przekładowa. Jego działania zazwyczaj poprzedzają działania tłumacza (wybór

Paprocka

tekstów do tłumaczenia, uregulowanie kwestii praw autorskich) oraz następują po nich (czynności redakcyjne, korekta, włączenie utworu do serii wydawniczej, wybór obudowy paratekstowej, publikacja i rozpowszechnienie książki).

Teoretyczne podstawy takiego ujęcia przedstawiam w części pierwszej rozprawy („**Inspiracje**”). Punktem wyjścia jest wykorzystywana w przekładoznawstwie kategoria sprawczości (*agency*), która umożliwia większe uwzględnienie postaci wydawcy przekładu jako aktywnie działającego podmiotu procesów kulturowych rozgrywających się za sprawą przekładów w przestrzeni społeczno-historycznej. Następnie omawiam te wykorzystywane w przekładoznawstwie koncepcje, które pozwalają uwypuklić sprawczą rolę tego uczestnika: wywodzącą się z socjologii teorię pola literackiego Pierre’a Bourdieu, rozwijaną na gruncie kulturoznawstwa teorię repertuaru kulturowego Itamara Even-Zohara oraz opartą na dorobku nauk społecznych teorię aktora-sieci (*actor-network theory*, ANT) Brunona Latoura. Natomiast aby pokazać specyfikę roli wydawcy przekładów przeznaczonych dla młodych czytelników, posługuję się modelem literackiej komunikacji dla dzieci i młodzieży opracowanym przez Hansa-Heino Ewersa, który dostosowałam do potrzeb opisu komunikacji międzyjęzykowej.

W części drugiej („**Sto lat francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży**”) kreślę zarys ewolucji literatury dla dzieci i młodzieży we Francji w ostatnim stuleciu. To pierwsze polskie opracowanie dotyczące dziejów francuskiej literatury dla młodych czytelników po pierwszej wojnie światowej stanowić ma tło, które umożliwi – w części trzeciej – osadzenie w szerszym kontekście przyswojonych polszczyźnie utworów, a co za tym idzie – zidentyfikowanie tych utworów czy nurtów, które do Polski nie dotarły lub które w Polsce stały się bardziej lub mniej popularne niż we Francji. Podstawą przedstawionego zarysu jest zaproponowany przez francuską badaczkę Isabelle Nières-Chevrel (2009) opis dziejów literatury dla młodych czytelników we Francji. Nacisk został w nim położony przede wszystkim na dwa rodzaje twórczości najsilniej obecne w tej literaturze w ostatnim stuleciu, czyli powieść (i inne formy prozy narracyjnej) oraz książkę obrazkową (*album*), w której znaczenie jest wynikiem interakcji tekstu i obrazu. Ewolucja francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży po pierwszej wojnie światowej ujęta została w cztery podokresy, mające – poza pierwszym – stosunkowo płynne granice. Każdemu z nich poświęcony został jeden z czterech rozdziałów tej części: „Lata międzywojenne”, „Wspaniałe trzydziestolecie (1945–1975)”, „Schyłek XX wieku” oraz „Nowe milenium”.

Przedmiotem części trzeciej („**Sto lat polskich przekładów francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży**”) są przekładowe losy francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Polsce począwszy od roku 1918, postrzegane przez pryzmat wyborów i strategii jej polskich

wydawców. Uwzględniony zakres czasowy obejmuje trzy krótsze podokresy, których granice wyznaczają wydarzenia z historii politycznej Polski, mające istotny wpływ na kształt i rozwój badanej literatury. Każdy z nich stanowi przedmiot odrębnego rozdziału: „II Rzeczpospolita (1918–1945)”, „Polska Ludowa (1946–1989)” oraz „III Rzeczpospolita (1990–2014)”. Cezura końcowa – rok 2014 – wynika z tego, że w czasie pracy nad monografią był to ostatni rok, dla którego dostępne były dane rejestrowane przez Bibliotekę Narodową.

Dla każdego podokresu w pierwszej kolejności zarysowuję szersze tło, czyli sytuację rynku wydawniczego oraz literatury dla dzieci i młodzieży w Polsce. Na nim sytuuję wydawców polskich przekładów francuskiej literatury dla młodych czytelników oraz przedstawiam ich wybory dotyczące poszczególnych autorów i utworów. Dane ilościowe odnoszę do całej produkcji wydawniczej dla dzieci i młodzieży w Polsce w danym okresie, co pozwala oszacować miejsce, jakie zajmowała w danym czasie przeznaczona dla tej grupy czytelniczej literatura francuska.

Następnie sięgam do inspiracji opisanych w części pierwszej, by przez ich pryzmat przyjrzeć się strategiom polskich wydawców przekładów francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży. Opierając się na teorii Bourdieu, zastanawiam się, jaką rolę literatura ta pełniła w ofercie polskich wydawców. Wykorzystując elementy koncepcji Even-Zohara, badam literacki import z Francji pod kątem realnego wpływu na polski repertuar kulturowy. I wreszcie w świetle teorii Latoura przyglądam się wydawcom przekładów jako uczestnikom szeroko rozumianego społecznego wydarzenia tłumaczeniowego i sprawdzam, z jakimi innymi aktorami współpracowali.

Przeprowadzone badania pokazują, że obecna za pośrednictwem przekładów francuska literatura dla dzieci i młodzieży miała w poszczególnych okresach różny udział w całości polskiej oferty dla tej grupy czytelniczej (od 2 do 6%), wahały się również inne badane parametry: liczba wydawców przekładów, liczba opublikowanych wydań, tytułów oraz autorów francuskich, do których twórczości sięgano.

Z inspirowanej koncepcjami Pierre’a Bourdieu analizy wynika, że polscy wydawcy przekładów francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży rzadko wykorzystywali je do realizacji celów długoterminowych i gromadzenia kapitału symbolicznego. W okresie międzywojennym za jej pomocą starali się przede wszystkim zwiększać kapitał ekonomiczny, w okresie Polski Ludowej stała się ona zakładniczką ideologii i ofiarą wymiany repertuaru literackiego, a w pierwszej dekadzie wolnego rynku ponownie zaczęła służyć realizacji celów krótkoterminowych przez nowe, dążące do zdobycia zysku wydawnictwa. Dopiero na początku XXI wieku na polskim rynku pojawili się młodzi wydawcy, okreśłani mianem lilipucich, którzy

Paprocka

zajęli pusty dotąd obszar autonomiczny (antyrynkowy) w wylaniającym się polskim subpolu literatury dla młodych czytelników. Książkę dla dzieci i młodzieży, również tę powstającą we Francji, zaczęli traktować oni nie jako źródło zysku, lecz jako formę sztuki i za jej pomocą dążyli do zwiększania kapitału symbolicznego.

Spojrzenie na import francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży z punktu widzenia teorii repertuaru kulturowego Itamara Even-Zohara pokazuje, że w ostatnim stuleciu rzadko stawała się ona aktywnym elementem literackiego polisystemu docelowego. Wydawcy przekładów niechętnie stawiali na francuskie nowości, a jeśli je wybierali, to nie były to utwory wyznaczające nowe tendencje. Wyjątkiem była przejściowa moda na „mikołajki”, związana z popularnością przekładów zbiorów opowiadań René Goscinny’ego ilustrowanych przez Jeana-Jacques’a Sempégo. Jej efektem było powstanie polskich utworów i serii wydawniczych zainspirowanych oryginalnym cyklem. Do trwalszych i głębszych modyfikacji w polskim repertuarze kulturowym przyczyniły się natomiast publikowane przede wszystkim przez wspomniane wyżej wydawnictwa lilipucie przekłady francuskich książek współczesnych, głównie obrazkowych. To między innymi za ich sprawą doszło w Polsce do zmian w podejściu do książki dla dzieci i do jej odbiorcy.

Przeprowadzone w świetle koncepcji Brunona Latoura porównanie list nazwisk tłumaczy i ilustratorów francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży doprowadziło mnie do wniosku, że całkowicie hermetyczna była granica dzieląca II Rzeczpospolitą od Polski Ludowej. Po 1945 roku nie wznawiano – poza kilkoma zaledwie wyjątkami – przekładów międzywojennych (ani wcześniejszych), nie korzystano też z usług tłumaczy aktywnych w tamtym okresie. W żadnym polskim wydaniu francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży nie zamieszczono też ilustracji polskich artystów międzywojennych, a z ilustracji artystów francuskich również korzystano bardzo rzadko. Preferowano współczesnych polskich („swoich”) tłumaczy i ilustratorów. W okresie Polski Ludowej ważnymi aktorami współpracującymi z wydawcami przekładów byli także autorzy specyficznych paratekstów „agitacyjnych”, których celem było odpowiednie naświetlenie ideologiczne publikowanych utworów francuskich, oraz cenzorzy, których decyzje bezpośrednio wpływały na dobór utworów obcych do publikacji. Przekłady przedwojenne ponownie zaczęły ukazywać się dopiero po roku 1990, nastąpiło też wówczas duże otwarcie na twórczość ilustratorów francuskich, wcześniej niemal nieobecnych.

Dość przypadkowe wybory wydawców przekładów francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży sprawiły, że polscy czytelnicy w ostatnich stu latach mogli tworzyć sobie jej obraz znacznie odbiegający od rzeczywistości. Za sprawą decyzji wydawców niektóre nurty obecne

Paprocka

w tej literaturze zyskały inny status w Polsce niż we Francji. Twórczość Julesa Verne'a i kilkorga innych klasyków oraz cykl o Mikołajku mogły jawić się polskim czytelnikom jako najistotniejsze, najbardziej wartościowe części francuskiej literatury dla młodych czytelników, ponieważ były wielokrotnie tłumaczone, wznawiane i „reutilizowane”. Pozostali oni za to nieświadomi istnienia wielu innych istotnych tendencji, ponieważ wydawcy ich nie uwzględniali w swoich wyborach. Tylko sporadycznie pojawiała się w Polsce żywo rozwijająca się we Francji literatura obyczajowa, a francuska fantastyka z okresu międzywojennego w ogóle w naszym kraju nie zaistniała. Książki obrazkowe, które od końca XIX wieku stanowiły istotną część francuskiej twórczości dla młodych czytelników, nierzadko odgrywając rolę awangardy literackiej i artystycznej (np. w międzywojniu i w drugiej połowie XX wieku), w Polsce pozostały nieznanymi do 1989 roku, a w latach 90. XX wieku importowano tylko mniej wartościowe pozycje. Dopiero działający od początku XXI wieku wydawcy lilipuci udostępnili polskim czytelnikom część współczesnych artystycznych książek obrazkowych znaną z Sekwany, co mogło przyczynić się do zmiany sposobu postrzegania francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży przez polskich odbiorców, bo dzięki nim nad Wisłą pojawiły się nowatorskie pod względem formalnym i tematycznym propozycje francuskie.

Wynikiem przedstawionej w książce analizy jest odpowiedź na wiele pytań związanych z przekładową obecnością francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży w Polsce, ale także – w szerszym ujęciu – z mechanizmami przyswajania literatury obcej w kontekście diachronicznym oraz z funkcjonowaniem przekładu jako zjawiska społeczno-kulturowego, w którym znaczący udział ma wydawca przekładów. Rys historyczny w części drugiej umożliwił określenie „białych plam” w przekładowym imporcie z Francji do Polski, pokazując zarazem, jak żywotna jest twórczość dla młodych czytelników nad Sekwaną w ostatnim stuleciu.

Wyniki przeprowadzonych w monografii analiz mogą stać się użyteczne dla zainteresowanych historią tłumaczeń przekładoznawców oraz dla badaczy literatury dla dzieci i młodzieży, zarówno literaturoznawców, jak i dla językoznawców; mogą z nich skorzystać także zajmujący się przekładową produkcją wydawniczą księgoznawcy. Refleksje inspirowane socjologią przekładu dostarczają również elementów wiedzy pomocnej do opisu pól literackich poszczególnych okresów. Stanowiąca podstawę badań przedstawionych w monografii *Bibliografia polskich przekładów i adaptacji francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży wydanych w latach 1918–2014* może być wykorzystana jako samodzielne narzędzie badawcze przez osoby zainteresowane literaturą dla dzieci i młodzieży, literaturą francuską, literaturą przekładaną i rozwojem polskiego rynku wydawniczego.

Paprocka

Przegląd dorobku naukowo-badawczego

Oprócz siedmiu publikacji zgłoszonych jako osiągnięcie naukowe i opisanych powyżej mój dorobek po uzyskaniu stopnia doktora (2005) obejmuje: **dwie monografie** (jedna w języku francuskim, jedna w języku polskim), **12 artykułów** w czasopismach naukowych, **14 rozdziałów** w monografiach wieloautorskich oraz **trzy recenzje** naukowe. Większość artykułów, rozdziałów i recenzji naukowych opublikowana została w języku francuskim (17 publikacji), ale wyniki swoich badań prezentowałam również w językach polskim (7), angielskim (2), włoskim (2) i hiszpańskim (1). Byłam również współredaktorką **dwutomowej monografii wieloautorskiej** (w językach francuskim i angielskim) oraz **jednego numeru czasopisma naukowego** (w języku francuskim). Część publikacji (jedną monografię, cztery artykuły, sześć rozdziałów) przygotowałam we współautorstwie, co motywowane było chęcią uwzględnienia w badaniach dodatkowego języka lub potrzebą wykorzystania warsztatu z innego pola naukowego.

Wszystkie publikacje składające się na mój dorobek naukowy były recenzowane (oprócz recenzji). Dwa artykuły ukazały się w czasopismach z listy ERIH (*International Research in Children Literature* i *Przekładaniec*), a pozostałe – w czasopismach punktowanych z listy B Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego (*Między Oryginałem a Przekładem*, *Romanica Wratislaviensia*, *Italica Wratislaviensia*, *Filoteknos*, *Synergies Pologne*) oraz w zagranicznym czasopiśmie *Atelier de Traduction* spoza listy. Kolejny artykuł, który otrzymał dwie pozytywne recenzje, ukaże się w końcu 2018 roku w czasopiśmie *Przekładaniec*, dwa inne oczekują na recenzję. W 2018 roku ukaże się też recenzja naukowa, którą przygotowałam w języku angielskim dla czasopisma *International Research in Children Literature*. Pełny wykaz opublikowanych przeze mnie prac znajduje się w **załączniku nr 4**.

Wyniki badań prezentuję regularnie podczas konferencji naukowych (krajowych i międzynarodowych) odbywających się w kraju i za granicą, głównie we Francji, ale także w Kanadzie czy Rumunii. Po uzyskaniu stopnia doktora wygłosiłam łącznie **25 referatów**, z czego szesnaście w języku francuskim, siedem w języku polskim i dwa w języku angielskim. Pełny wykaz referatów przedstawionych przeze mnie podczas konferencji naukowych znajduje się w **załączniku nr 4**.

Cenny był dla mnie udział w konferencjach organizowanych przez międzynarodowe stowarzyszenia lub sieci zrzeszające badaczy przekładu lub badaczy literatury dla dzieci i młodzieży. Wśród konferencji przekładowych tego typu wymienić mogę warsztaty *Retracing the History of Literary Translation: New Areas and Methods of Research in the Polish Context*

Paprocka

zorganizowane w 2017 roku w Krakowie pod auspicjami International Association for Translation and Intercultural Studies (IATIS) i konferencję *La voix du traducteur à l'école / The Translator's Voice at School*, która odbyła się we Wrocławiu w 2013 roku w ramach międzynarodowej sieci tematycznej „Voice in Translation”. Natomiast z konferencji poświęconych różnym aspektom literatury dla dzieci kluczowe były dla mnie: międzynarodowy kongres *Possible & Impossible Children: Intersections of Children's Literature & Childhood Studies* zorganizowany w 2017 roku przez International Research Society for Children's Literature (IRSCL) oraz konferencja *Children's Literature and Play* zorganizowana w ramach sieci „The Child and The Book” w 2016 roku we Wrocławiu.

Istotny wpływ na ukształtowanie mojego podejścia badawczego i spojrzenia na problematykę przekładu miały konferencje organizowane w ramach **międzynarodowej sieci badawczej** „Traduction comme moyen de communication interculturelle”, której jestem aktywnym członkiem od 2006 roku. Sieć utworzona została w 1995 roku z inicjatywy prof. dr hab. Elżbiety Skibińskiej i prof. dr hab. Maryli Laurent. Współtworzą ją obecnie badacze z Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Lille 3, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu Haute Alsace w Miluzie. Jako członek sieci wzięłam udział w ośmiu organizowanych w jej ramach konferencjach, poświęconych różnym aspektom przekładu postrzeganego jako forma komunikacji międzykulturowej; współorganizowałam także dwa takie spotkania (zob. poniżej).

Za osiągnięcia naukowe zostałam dwukrotnie wyróżniona **nagrodą I stopnia** Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego – w 2005 i 2015 roku.

Działalność na polu organizacji i popularyzacji nauki oraz osiągnięcia dydaktyczne

Doświadczenie na polu organizacji nauki zdobywałam, angażując się w przygotowanie **czterech międzynarodowych konferencji naukowych**. Wraz z prof. dr hab. Elżbietą Skibińską współorganizowałam dwie konferencje w ramach wspomnianej wyżej sieci tematycznej „La traduction comme moyen de communication interculturelle”: *Konwicky i tłumacze* (w 2006 roku) oraz *Figure(s) du traducteur / Figury tłumacza* (w 2010 roku). Wzięło w nich udział po trzydzieścioro uczestników, przede wszystkim z Polski i Francji, ale także z innych krajów (m.in. Kanady, Grecji, Portugalii czy Litwy). Obrady odbywały się w językach francuskim i polskim.

Następnie wraz z prof. dr hab. Elżbietą Skibińską przygotowałam międzynarodową konferencję *La voix du traducteur à l'école / The Translator's Voice at School*, która odbyła

Paprocka

się w 2013 roku we Wrocławiu w ramach sieci „Voice in Translation”. Referaty w językach francuskim i angielskim wygłosiło na niej dwadzieścioro badaczy z Polski, Francji, Kanady, Szwecji, Grecji, Islandii, Rosji i Rumunii.

W 2016 roku byłam członkiem sześciuosobowego komitetu organizacyjnego, który pod kierunkiem dr hab. Doroty Michułki zajmował się organizacją międzynarodowej konferencji naukowej poświęconej literaturze dla dzieci i młodzieży „Children’s Literature and Play” na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Było to dwunaste spotkanie w ramach cyklu „The Child and The Book” z udziałem ponad setki badaczy tego typu literatury z całego świata.

W dziedzinie organizacji nauki istotna dla mnie jest również funkcja **sekretarza redakcji** czasopisma *Romanica Wratislaviensia*, którą powierzono mi w 2009 roku. Czasopismo, założone w 1968 roku, figuruje na liście B Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego i jest wysoko punktowane (obecnie jest to 13 punktów). Jako sekretarz redakcji biorę udział w pracach redakcyjnych na wszystkich etapach powstawania czasopisma (począwszy od numeru 56): prowadzę korespondencję z recenzentami i autorami, współpracuję z redaktorami poszczególnych tomów, odpowiadam za kontakt z wydawnictwem, prowadzę na bieżąco dokumentację i archiwizuję ją. Pod moją opieką powstało dziesięć numerów periodyku (56–65), a dwa kolejne są obecnie w przygotowaniu (66 i 67). Aktywnie uczestniczę również w procesach parametryzacyjnych czasopisma i odpowiadam za prowadzenie jego strony internetowej w językach polskim, francuskim i angielskim (dostęp: <<https://ifr.uni.wroc.pl/pl/romanica-wratislaviensia>>).

Wśród osiągnięć dotyczących organizacji nauki wymienić mogę również udział w utworzeniu **Centrum Badań Literatury dla Dzieci i Młodzieży** na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Jednostka ta została powołana 1 grudnia 2017 roku na wniosek dziewięciorga badaczy tej uczelni, reprezentujących bibliologię oraz filologię: polską, angielską, niderlandzką, słowiańską, włoską, a także – w mojej osobie – romańską. Starania o utworzenie Centrum wypłynęły z naturalnej potrzeby nadania instytucjonalnego charakteru wspólnym inicjatywom podejmowanym przez członków tego grona już od kilku lat (wśród nich wymienić mogę wspomnianą wyżej monografię *Lilipucia rewolucja*). Wzrost potrzeby współpracy i wymiany myśli naukowej wynika z dynamicznego rozwoju badań literatury dla dzieci i młodzieży w ostatnim czasie, ale wpisuje się też w tradycje w tej dziedzinie, które na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego sięgają lat 60. XX wieku i wiążą z badaniami polonisty Józefa Cieślakowskiego i romanistki Anny Nikliborc, kontynuowanych później m.in. przez Ryszarda Waksmanda. Centrum jest wyjątkową w Polsce inicjatywą,

Paprocka

ponieważ łączy badaczy reprezentujących różne kierunki badawcze: bibliologów, literaturoznawców, językoznawców i przekładoznawców. Obecnie działania dziewięcioosobowej Rady Programowej, której jestem członkiem, koordynuje dr hab. Barbara Kalla. Celem działalności jednostki jest prowadzenie wspólnych badań naukowych poświęconych różnym aspektom literatury dla dzieci i młodzieży poprzez organizowanie konferencji, redagowanie monografii i numerów tematycznych czasopism, aplikowanie o granty, rozwijanie współpracy z jednostkami badawczymi o podobnym profilu w kraju i za granicą, współpracę z instytucjami kultury oraz szkołami w kraju i za granicą. Oprócz działalności naukowej przewidujemy również działalność dydaktyczną oraz popularnonaukową.

Za osiągnięcia organizacyjne zostałam dwukrotnie wyróżniona **nagrodą** Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego – w 2009 i 2010 roku.

W toku pracy naukowej podejmowałam również różnorakie działania w celu popularyzacji nauki. Prowadziłam otwarte wykłady dla studentów w ramach **warsztatów tłumaczeniowych** organizowanych przez studenckie Koło Naukowe Romanistów w Instytucie Filologii Romańskiej: „Dwanaście polskich przekładów *Małego Księcia* – słów kilka o technikach tłumaczeniowych” (2010) oraz „Życie codzienne Mikołajka i innych chłopaków w oryginale i w przekładzie Barbary Grzegorzewskiej” (2011).

Wraz z dr Reginą Solovą i dr Justyną Wesołą wygłosiłam **wykład** „Przepisy kulinarne w czterech językach. Studium porównawcze” dla członków Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (2011).

Brałam udział w organizacji **obchodów Międzynarodowego Dnia Tłumacza** w Instytucie Filologii Romańskiej (2012), podczas których przedstawiłam dwie prelekcje: na temat Podyplomowych Studiów Kształcenia Tłumaczy Języków Romańskich oraz na temat czasopisma *Romanica Wratislaviensia*.

Prowadziłam również prelekcje dla grup licealistów (2015, 2016). Odbywały się one podczas cyklicznie organizowanego przez Instytut Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego **konkursu tłumaczeniowego „Traducteur en herbe”** i dotyczyły jakości w przekładzie i sposobów jej oceniania.

W 2018 roku na zaproszenie Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu przeprowadziłam (wraz z dr Elżbietą Jamróż-Stolarską) wykład „Lilipucia rewolucja: awangardowe wydawnictwa dla dzieci i młodzieży na polskim rynku książki” w ramach **szkolenia „Awangardowe książki dla dzieci i młodzieży”**.

Paprocka

Na pograniczu między działalnością popularyzatorską i dydaktyczną usytuować mogę **spotkania z tłumaczami** literatury dla dzieci i młodzieży, które zorganizowałam dla zainteresowanych studentów w 2017 roku w ramach autorskich zajęć „Przekład książki obrazkowej”. Ich celem było umożliwienie kontaktu adeptom sztuki przekładu z tłumaczami mającymi już doświadczenie w tej dziedzinie (Pawłem Łapińskim i Dorotą Hartwich). W ramach cyklu odbyła się również prelekcja dr Anity Wincencjusz-Patyny z Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu dotycząca polskiej książki obrazkowej.

Działalność dydaktyczną prowadzę od 2001 roku – przede wszystkim w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, ale także w Centrum Języków Europejskich – Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych w Częstochowie (2002–2004). Na studiach stacjonarnych, niestacjonarnych oraz podyplomowych prowadziłam zajęcia z zakresu **językoznawstwa** (przedmioty: wstęp do językoznawstwa, kierunki badań językoznawczych, gramatyka opisowa języka francuskiego, językoznawcze konwersatorium monograficzne), **przekładoznawstwa i tłumaczenia** (przedmioty: przekładoznawstwo, konwersatorium monograficzne poświęcone wybranym elementom językowym i kulturowym w polskich przekładach francuskiej literatury dla dzieci i młodzieży oraz konwersatorium monograficzne poświęcone polskim tłumaczom tej literatury, tłumaczenie, techniki przekładu pisemnego z francuskiego na polski, tłumaczenie z polskiego na francuski) oraz **praktycznej nauki języka francuskiego** (pisanie, mówienie, gramatyka praktyczna).

Doświadczenie dydaktyczne zdobywałam również za granicą. W 2002 i 2004 roku korzystałam ze **stypendiów rządu francuskiego**, by odbyć dwukrotnie miesięczne staże naukowo-dydaktyczne na Université de Haute Bretagne Rennes 2 we Francji, gdzie prowadziłam kwerendy i uczestniczyłam w zajęciach dotyczących tłumaczenia. Wielokrotnie brałam też udział w stażach w ramach programu **Erasmus – Lifelong Learning Programme**. Zajęcia z dziedziny językoznawstwa i przekładoznawstwa prowadziłam na następujących uczelniach francuskich: Université Charles de Gaulle Lille 3 (2008, 2010, 2013), Université Jules Verne de Picardie w Amiens (2010 i 2011), Université de Littoral Côte d’Opale w Boulogne-sur-Mer i w Dunkierce (2012).

Wśród doświadczeń dydaktycznych sytuują się również **obowiązki promotorskie**. Od 2015 roku, kiedy w Instytucie Filologii Romańskiej wprowadzono obowiązek przygotowania pracy dyplomowej (wcześniej tytuł licencjata nadawano na podstawie wyniku egzaminu), wypromowałam ośmioro licencjatów, a pięcioro kolejnych studentów przygotowuje prace pod moim kierunkiem. Wypromowałam również jednego magistra. Ponadto byłam recenzentką ponad dwudziestu prac magisterskich i ośmiu prac licencjackich.

Paprocka

Za swoje główne osiągnięcie na polu organizacji dydaktyki uważam pełnienie w latach 2010–2016 obowiązków, a następnie funkcji **kierownika Podyplomowych Studiów Kształcenia Tłumaczy Języków Romańskich** w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. W ramach swoich zadań organizowałam proces dydaktyczny dla trzech grup językowych przyszłych tłumaczy (francuskiej, hiszpańskiej i włoskiej), czuwałam nad jego przebiegiem, a także inicjowałam, a następnie nadzorowałam wprowadzanie zmian w programach.

Moje zaangażowanie w funkcjonowanie wrocławskiego Instytutu Filologii Romańskiej wiąże się również z dbaniem o wizerunek tej jednostki w przestrzeni publicznej. Od 2012 roku współprowadzę **stronę internetową** Instytutu (dostęp: <<https://ifr.uni.wroc.pl/>>), jestem także założycielką i współadministratorką jego **profilu na Facebooku**, obserwowanego obecnie przez ponad 1300 osób (dostęp: <<https://www.facebook.com/romanistyka>>).

Natalia Paprocka